

УДК 005.963:37.091.12.011.3-051:57

СВІТЛАНА РЯБЧЕНКО

Чернігівський національний педагогічний університет
імені Т.Г.Шевченка, м. Чернігів, Україна

КРИТЕРІЇ ВИЗНАЧЕННЯ РІВНІВ СФОРМОВАНOSTI ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ БІОЛОГІЇ

Стаття присвячена характеристиці рівнів сформованості професійної компетентності майбутніх учителів біології за критеріальними ознаками. У матеріалі окреслено критерії, за якими пропонується здійснювати аналіз та оцінку їхнього стану. Схарактеризовано показники сформованості професійної компетентності за високим, базовим та низьким рівнями.

***Ключові слова:** професійна компетентність, студенти, вчителі біології, критерії, показники.*

Постановка проблеми її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Стан будь-якого об'єкта оцінюється за визначеними критеріями. Критерії – це об'єктивні показники оцінюваного параметру, які проявляються у процесі спостереження за ходом виконання завдань, або шляхом аналізу передбачуваного

результату. У якості критеріїв можуть виступати успішність тих, хто навчається, ефективність керування структурою тощо. Тож нам необхідно діагностувати стан об'єктів вивчення за певною шкалою. Умовно кажучи, шкала – це чисельність можливих значень оцінок за критеріями [1].

У педагогіці широко використовується шкала порядку, як, наприклад, шкала шкільних чи вузівських оцінок у балах. Зрозуміло, що порівнювати між собою й аналізувати водночас усі оцінки неможливо, тому варто використовувати так звані агреговані (колективні, групові) оцінки. У нашому випадку агрегованою оцінкою рівня сформованості можна вважати успішність групи чи набір певних ознак, тобто, агрегованою інформацією про групу буде кількість її учасників, які мають той чи інший рівень (високий, середній, низький).

Мета статті – визначити та обґрунтувати критерії оцінки стану сформованості професійної компетентності майбутнього вчителя біології. Охарактеризувати показники сформованості професійної компетентності за виділеними високим, базовим та низьким рівнями.

Для визначення рівня сформованості професійної компетентності майбутніх учителів-біологів можна застосувати диференційований підхід, а саме – за когнітивним, мотиваційним і діяльнісним критеріями.

Когнітивний критерій, характеризується сформованою системою професійних знань, міцністю та довготривалістю знань, професійною грамотністю та конкретизується усвідомленням власної готовності як майбутнього педагога виконувати професійні обов'язки.

Мотиваційний критерій демонструє ступінь виявлення професійної мотивації, сформованості пізнавальних мотивів та мотиву досягнення успіху, мотиву виявлення особистості у педагогічній діяльності, мотиву розвитку й самореалізації, усвідомлення своєї ролі й місця у загальному освітянському просторі.

Діяльнісний критерій виявляє ступінь володіння професійними вміннями і навичками а також демонструє рівень знань, умінь та навичок, здатність застосовувати різні форми науково-професійної комунікації.

При застосуванні критеріїв необхідно враховувати розуміння студентами сутності майбутньої професійної діяльності, її завдань та функцій (когнітивний аспект); усвідомлення вибору професії (мотиваційний аспект). Зазначимо, що аналіз літературних джерел дає підстави стверджувати, що компетентність може проявлятися тільки за умови глибокої особистісної зацікавленості людини у певному виді діяльності, тож зазначений факт підсилює роль показників мотиваційного критерію у структурі компетентності.

Оцінку рівнів сформованості професійної компетентності доцільно проводити виходячи з трирівневих критеріїв: високого, базового та низького. З критеріями визначення успішності навчання за національною шкалою та Болонською системою пропонувані нами рівні співвідносяться таким чином. Високий рівень сформованості професійної компетентності відповідає оцінці «відмінно» та 90 – 100 балам. Середній (базовий) рівень є аналогією оцінки «добре», відповідно це 75-89 балів, низький – відповідно оцінка «задовільно» – 60-74 бали. Якщо оцінювати рівень професійної компетентності студентів, оцінка у яких нижча 60 балів, то, на нашу думку, тут мова взагалі не може йти про будь-який рівень, скоріше – про його відсутність.

Наразі означений високий рівень сформованості професійної компетентності передбачає володіння студентом теоретичними знаннями щодо обґрунтування пошуку дослідницьких проблем у науці та освіті, напрямків та проблем взаємозв'язку педагогічної науки та практики освіти; володіння техніками критичного аналізу й експертної оцінки результатів досліджень, методами порівняльного аналізу у педагогічному дослідженні; вміннями використовувати інформаційні технології для пошуку шляхів вирішення проблем і відповідей на означені питання. Крім того, даний рівень передбачає наявність вираженої мотивації до занять майбутньою професійною

діяльністю, проявом інтересу до набуття знань стосовно останніх досягнень у галузі біології, педагогіки, методики, прагненням самовдосконалюватись.

При базовому рівні студент має демонструвати певну аргументованість у відповідях на поставлені питання, але не може чітко сформулювати можливі перспективи подальшої розробки певних наукових питань та впровадження результатів до освітньої практики, достатньо орієнтуватися у сучасних біологічних дослідженнях, але не може навести вузькоспеціалізовані приклади, при цьому виявляє достатні знання з методики викладання біологічних дисциплін.

Низький рівень характеризується фрагментарними знаннями, орієнтуванням і невпевненими відповідями на поставлені запитання, неспроможністю наводити аргументовані приклади, відсутністю вираженого інтересу до майбутньої професійної діяльності, небажанням удосконалюватись.

При застосуванні критеріїв також необхідно враховувати розуміння студентами сутності майбутньої професійної діяльності, її завдань та функцій (когнітивний аспект); усвідомлення вибору професії (мотиваційний аспект) [2].

Характеристику показників та рівнів сформованості професійної компетентності майбутнього вчителя біології наведемо в таблиці 1.

Таблиця 1

Показники та рівні сформованості професійної компетентності майбутнього вчителя біології

Рівні Критерії	Високий	Базовий	Низький
Когнітивний	Сформованість системи стійких знань: зі змісту предмету біології методики її викладання; психолого-педагогічних; анатоμο-фізіолого-гігієнічних; володіння студентом знаннями про форми, методи, технології засоби, для практичного використання знань в професійній діяльності; теоретичними знаннями щодо обґрунтування пошуку дослідницьких проблем у науці та освіті, напрямків та проблем взаємозв'язку педагогічної науки та практики освіти;	Характерна нестійка динаміка зберігання професійних знань; реконструктивний характер предметних, та методичних знань. достатньо орієнтується у сучасних біологічних дослідженнях, але не наводить вузькоспеціалізовані приклади, при цьому виявляє достатні знання з методики викладання біологічних дисциплін.	Знання фрагментарні, не усвідомлюється їх важливість; не сформованість знань про методи пізнання і способи діяльності, впізнання й відтворення тільки готових знань; неспроможність наводити аргументовані приклади. Обмежений запас елементарних знань про діяльність вчителя біології та його професійну компетентність.

Діяльнісний	Вміння: використовувати інформаційні технології; користуватися зображувальною грамотою; оптимально поєднувати методи й засоби навчання; постановити запитання й створити проблемну ситуацію; (вже на педагогічній практиці) активно застосовувати біологічні знання в продуктивній праці та в житті; організовувати уроки в різних формах. здатність самостійно знаходити інформацію, активно відстоювати свою позицію в групових формах роботи, надавати перевагу завданням творчо-пошукового характеру, обирати доцільний стиль спілкування з учнями, налагоджувати емоційний контакт, (на педагогічній практиці) контролювати й оцінювати власну діяльність із подальшою її корекцією, проявляти творчість та ініціативу за різних умов навчання.	Вміння й навички виявляються в більшості ситуацій, виконання послідовних навчальних дій здійснюється за інструкцію, дія за алгоритмом на основі систематизації та аналізу фактів, адекватне орієнтування в навчальних ситуаціях. Спостерігається середній рівень самостійності в умовах групової роботи, короткочасна, випадкова ситуативна активність, орієнтація на оперативні, але не довгострокові стратегічні завдання.	Несформована система вмінь та навичок, надання переваги завданням репродуктивного характеру, пасивністю при використанні професійних знань на практиці, використання окремих навчальних дій здійснюється за інструкцію, невміння виконати кілька дій в певній послідовності; низька оцінка власної діяльності, майже повна відсутність потреб у її подальшому професійному вдосконаленні.

Мотиваційний	Нааявність вираженої мотивації до занять майбутньою професійною діяльністю; високий ступінь усвідомлення важливості та специфіки потреб діяльності вчителя біології; прояв інтересу до набуття знань стосовно останніх досягнень у галузі біології, педагогіки, вікової психології методики, прагненням самовдосконалюватись.	Слабко виражена мотивація досягнення професійної компетентності; ситуативний пізнавальний інтерес до діяльності вчителя біології та ситуативна мотивація до навчання. Необхідне спонукання до самовдосконалення та подолання стереотипів у мисленні	Мотивація професійного самовдосконалення та творчої самореалізації відсутня, потреба в досягненні успіху найчастіше не виникає. відсутністю вираженого інтересу до майбутньої професійної діяльності, небажанням удосконалюватись.

Висновки. Таким чином, для визначення рівня сформованості професійної компетентності майбутніх учителів-біологів нами було застосовано диференційований критеріальний підхід, а саме – за когнітивним (характеризується сформованою системою професійних знань, професійною грамотністю та конкретизується усвідомленням власної готовності як майбутнього педагога виконувати професійні обов'язки); мотиваційним (демонструє ступінь виявлення професійної мотивації та своєї ролі й місця у загальному освітянському просторі) та діяльнісним (виявляє ступінь володіння професійними вміннями і навичками та демонструє рівень знань, умінь та навичок, володіння різними формами науково-професійної комунікації) критеріями. Крім того, маємо враховувати необхідність формування у студентів усвідомлення сутності майбутньої професійної діяльності, її завдань та функцій, осмисленого вибору професії.

Список використаних джерел

1. Гриньова М. В. Стандартизація підготовки фахівця за спеціальністю «Валеологія» в умовах євроінтеграції / М. В. Гриньова, С. В. Страшко, Л. А. Животовська // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету / ЧДПУ ім. Т. Г. Шевченка. – Чернігів, 2006. – Вип. 35. – С. 108-111.
2. Елькін М. В. Формування професійної компетентності майбутніх вчителів географії засобами проектної діяльності: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти» / Елькін Марк Веніамінович. – Київ, 2005. – 260 с.;
3. Носко М. О. Удосконалення змісту педагогічної освіти як одна з важливих умов професійної підготовки сучасного вчителя: [досвід професійної підготовки майбутнього учителя математики ЧДПУ імені Т. Г. Шевченка] / М. О. Носко, І. В. Зайченко, С. О. Жила // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету / Чернігівський державний педагогічний університет ім. Т. Г. Шевченка. – Чернігів, 2008. – Вип. 57. – С. 210-215.
4. Педагогічні технології у неперевній професійній освіті: Монографія / С. О. Сисоєва, А. М. Алексюк, П. В. Воловик, О. Г. Кульчицька. Л. Є. Сігаєва, Я. Д. Цехмістер та ін.; За ред. С. О. Сисоєвої – К.: ВІПОЛ, 2001. – 502 с.

Стаття надійшла до редакції 22. 11. 2016 р.

РЯБЧЕНКО С.

Черниговский национальный педагогический университет имени Т.Г. Шевченко,
Украина

КРИТЕРИИ ОПРЕДЕЛЕНИЯ УРОВНЕЙ СФОРМИРОВАННОСТИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ БИОЛОГИИ

Статья посвящена характеристике уровней сформированности профессиональной компетентности будущих учителей биологии по критериальным признакам. В материале представлены критерии, по которым предлагается совершать анализ и оценку их состояния. Дана характеристика показателям сформированности профессиональной компетентности за высоким, базовым и низким уровнями.

***Ключевые слова:** профессиональная компетентность, студенты, учителя биологии, критерии, показатели.*

RYABCHENKO S.

Chernihiv national pedagogical University named T. G. Shevchenko, Ukraine

ELIGIBILITY CRITERIA OF FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE FO FUTURE BIOLOGY TEACHERS

The article deals with characterization of the levels of professional competence for future biology teachers. The article outlines the criteria by which it is proposed to carry out their assessment. To determine the level of professional competence formation it is proposed the division of cognitive, motivational and activity criteria. Cognitive criterion is characterized by the existing system of professional knowledge, their strength and durability, professional literacy and their readiness to perform professional duties.

Motivational detection criterion demonstrates the degree of professional motivation, cognitive motives formation, formation of motive to achieve success, and the motive of self-realization.

Activity criterion detects the possession of professional skills, demonstrating their level, reveals the ability to apply various forms of professional communication.

The assessment of the professional competence levels is appropriate to the criteria of three levels: high, baseline and low.

High level implies possession of knowledge about founding of researching problems, interconnection problems in science and practice; mastering the technique of analysis and peer review, comparative analysis methods; ability to use modern technologies.

At a basic level the student has to demonstrate argumentativeness in response to a question, but can not articulate the prospects for further development of scientific issues sufficiently guided in modern biological researching, but can not give examples of highly specialized, thus finds sufficient knowledge of the techniques.

Low level is characterized by fragmented knowledge, uncertain answers to questions, inability to give argued examples, lack of interest in future careers.

***Keywords:** professional competence, students, biology teachers, criteria, indicators*